

مدیریت بحران از منظر جرم شناسی

مهرآفرین قائمی اردکانی

کارشناس ارشد جزا و جرم شناسی

Ardakanihoghooghi@gmail.com

چکیده

این مقاله به صورت توصیفی تحلیلی نگارش گردیده با هدف بررسی و ارائه راه حل هایی جهت پیشگیری و کاهش جرائم و آسیب های اجتماعی در بلایای طبیعی (زلزله)؛ مخاطرات طبیعی از مهمترین عوامل تخریب سکونتگاه های انسانی محسوب می شوند و زلزله یکی از خطرناک ترین بلایای طبیعی است که با توجه به میزان بزرگی خود می تواند در مدت کوتاهی فاجعه ای عظیم بیافریند، که در صورت نبود مدیریت صحیح و همه جانبه و برنامه های از پیش تعیین شده، می تواند عمق فاجعه را چندین برابر کند. یکی از موارد مهمی که می شود در اینگونه حوادث به آن اشاره کرد بروز انواع جرائم در مناطق حادثه دیده می باشد که این جرائم شاخه های متفاوتی دارند و البته می توان این موارد را با همکاری و راهکارهای میان رشته ای بین جرم شناسان و مسئولان مدیریت بحران و دیگر کارشناسان مرتبط به حداقل رساند. فرضیه این مقاله بر این اساس است که حضور و مشارکت جرم شناسان در برنامه ریزی و مدیریت بحران اثر به سزایی در کاهش و کنترل جرائم و آسیب های اجتماعی خواهد داشت.

کلمات کلیدی: مدیریت بحران، جرم شناسی، زلزله، آسیب های اجتماعی

مقدمه

جرم شناسان دائماً به دنبال آن هستند که عوامل تشکیل دهنده جرم را در جامعه شناسایی و راههای مقابله با آن را بیابند. ضرورت همکاری میان رشته ای بین جرم شناسان و سازمان مدیریت بحران کشور ضروری می باشد. تجربه فجایع گسترده همچون زلزله های بیش از ۶ ریشتر نشان می دهد که کانون حادثه از نظر جرم شناختی در ساعات اولیه پس از حادثه به دلیل شوک ناشی از آن و آسیب دیدگی افراد بومی شاهد جرائم عمده ای نیست اما پس از ساعات اولیه به ویژه اگر زلزله در ابتدای شب واقع شده باشد جرائمی همچون سرقت، فرار از زندان یا بازداشتگاه و در مواردی بسته به توان و شرایط زمانی و مکانی زلزله تجاوز به عنف آغاز می شود. در ساعات بعد جرایم کانون اصلی زلزله شروع می شود که از جمله آنها می توان به سرقت مواد غذایی، چادر، لوازم پزشکی، دارو، اموال دولتی و آثار باستانی اشاره کرد. از دید جرم شناسی شهرنشینی باعث ایجاد فرصت های بیشتری برای ارتکاب جرم میشود و نبود و ضعف کنترل های غیر رسمی اجتماعی زمینه را برای فعالیت های مجرمانه فراهم می کند. آسیب های اجتماعی و جرمی که پس از وقوع بلایای طبیعی به وجود می آید ایجاب می کند که با بررسی علل و عوامل بروز یا تشدید آسیب ها به موضوع پرداخته شود و راهکارهای پیشگیری و کاهش این آسیب ها و جرائم در نظر گرفته شود. خلاصه عناوین این جرائم را بدین گونه می توان دسته بندی کرد: سرقت، تجاوز به عنف، روی آوردن به مصرف مواد مخدر و الکل، هجمه افراد غیر ساکن در محل وقوع به عنوان ساکنین جهت بهره گیری از تسهیلات بعد از بلایای

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۷۷۸۶-۲۹۸۰

طبیعی، نزاع و قتل، ناامنی، فرار از زندان یا روی آوردن مجرمین منطقه به محل حادثه. که البته با تدابیر پیش‌بینی شده میتوان موجب کنترل و پیشگیری از آسیب‌های یاد شده گردید.

۱. جرم‌شناسان، جرم، پیشگیری

آنتونی گیدز معتقد است: وظیفه جرم‌شناسان این است که اجتماع را علیه بزهکاری مجهز نمایند و اقدامات لازم برای درمان بزهکاران را به عمل آورند، یعنی هم علل جرم را در مورد مطالعه قرار دهند و هم راه‌های پیشگیری و طرق جلوگیری و تکرار جرم را بررسی کنند تا بتوانند هم اجتماع و هم افراد را در مقابل جرائم حفظ نمایند (صبوری، ص ۱۲۷، ۱۳۷۷) جرم‌شناسی همچنان در حال نبردی بی‌پایان برای پرده برداری از چهره تاریک بزه‌کاری است (ارسطو، ۱۹۹۵). از یک دید کلی جرم رفتاری است مخالف نظم اجتماعی که مرتکب آن را در معرض مجازات یا اقدامات تامینی و تربیتی قرار می‌دهد (گلدوزیان، ۱۳۶۹: ۱۴۳) پیشگیری از جرم را میتوان بطور کلی در دو هدف کاهش حقیقی جرم و افزایش احساس سلامتی و امنیت تعریف کرد. (رستمی، ۱۳۸۹: ۲۴)

۲. جرم‌شناسی و مدیریت بحران

ایران روی خط زلزله قرار گرفته که دارای گسل‌های متعدد در اکثر نقاط کشور می‌باشد و در نتیجه دائماً در معرض وقوع زلزله است. این امر ایجاب می‌نماید که تدابیر و برنامه‌ریزی جهت آمادگی کامل و به حداقل رسانیدن آسیب‌های مربوطه انجام شود. از مهمترین نکات این تدابیر و برنامه‌ریزی‌ها شناخت عوامل تشدیدکننده بحران می‌باشد. با توجه به بروز بحران‌های مختلف طی دهه‌های اخیر مانند جنگ‌تحمیلی یا زلزله و سیل سایر موارد از قبیل فرو ریختن ساختمان‌ها تجارب با ارزشی به وجود آمده و اندوخته شده معهداً هنوز فاصله زیادی تا مطلوبیت اجرایی نمودن تدابیر یاد شده دارد. باید توجه داشت امور: مداوا، آواربرداری، تغذیه، اسکان و ... تنها بخشی از این تدابیر است و موضوعاتی مانند ایجاد امنیت همه‌جانبه و پیش‌بینی و پیشگیری از بروز جرم که یکی از معضلات اینگونه از بحران‌ها است بسیار مهم، و می‌توان گفت از جمله موارد مغفول مانده همکاری بین رشته‌ای در خصوص ایجاد شناخت بیشتر در زوایای مختلف بحران می‌باشد. به عنوان مثال عوامل مهم مخل امنیت که منجر به تشدید جرائم می‌شود را می‌توان از جرم‌شناسان خواسته و بررسی همه‌جانبه و سنجش زمینه‌های بروز جرم در مناطق مختلف و راهکارهای کنترل و کاهش آن را مدنظر قرار داد. ابتدا می‌توان در مناطق و شهرهایی که بنا به آمار و پارامترهای زلزله‌شناسی بیشتر در معرض وقوع زلزله قرار دارند را شناسایی کرد و از نقطه نظر جرم‌شناسی کانون‌های جرم خیز در مناطق یاد شده را تعیین و تدابیر کارشناسانه در جهت کنترل و کاهش جرائم تدوین نمود، این بسته راهکارها بایستی سریعاً در مورد سایر مناطق با اولویت‌های بعدی نیز تهیه شود و در دفتر مدیریت بحران به صورت آماده باش وجود داشته باشد. (مهرآفرین قائمی اردکانی، ۱۴۰۱)

۳. انواع جرائم که در صورت بروز بلایای طبیعی مانند سیل و زلزله امکان بروز و رشد پیدا می‌کنند:

۱.۳. افزایش مصرف مواد مخدر و الکل (مطالعه موردی: زلزله بم)

زلزله بم در زمستان ۱۳۸۲ به وقوع پیوست. در مطالعه‌ای که برای بررسی وضعیت اعتیاد در بم در دو هفته پس از زلزله انجام شد، اکثر پاسخ‌دهندگان، یک چهارم تا نیمی از مردان بالغ شهر بم را مصرف‌کننده تریاک دانستند. در وضعیت بسیار بحرانی پس از زلزله، بسیاری از معتادان دچار تنفس حاد و آسیب جسمی شده و برخی کاملاً درگیر کمک‌رسانی بودند، لیکن از روز دوم به تدریج علائم محرومیت و نیاز به مصرف مواد بروز یافته و در ردیف نیازهای پایه این افراد قرار گرفته بود. مواردی از عود

مصرف مواد در افرادی که قبل از زلزله مصرف مواد را ترک کرده بودند نیز گزارش شد (آفرین رحیمی موقر و همکاران، ۲۰۰۵: ۷۷-۳۷۰). در مطالعه کیفی که یک سال پس از زلزله (زمستان ۱۳۸۳) در بم انجام شد. شیوع اعتیاد در بم؛ زیاد و در بیش از نیمی از مردان تخمین زده شد. عمده افراد عقیده داشتند که شیوع اعتیاد پس از زلزله افزایش یافته است. ۳۰ تا ۴۰ درصد از مراجعان برای درمان اعتیاد موارد جدید هستند. اکثر افراد آرامش ناشی از مواد، مشکلات شدید و ناامیدی مردم و حضور مهاجران را که مصرف مواد به ویژه هروئین و مصرف تزریقی در آنها رواج دارد، از عوامل افزایش مصرف بعد از زلزله دانستند. در عین حال گاهی کاهش انگیزه ترک به عنوان عاملی موثر ذکر شد (آفرین رحیمی موقر و همکاران، ۱۳۸۴). با توجه به بلاخیز بودن کشورها، از نتایج این مطالعه می توان برای برنامه ریزی در حوادث و بلایای احتمالی آینده و نیز خدمت رسانی موثر استفاده نمود. در مجموع این مطالعه این موضوع را مطرح می نماید که در مناطقی از کشور که مصرف مواد رواج دارد، احتمال افزایش شیوع و شهرت مصرف مواد پس از حوادث غیرمترقبه جدی است. در چنین شرایطی پایش مداوم وضعیت مصرف مواد، همراه با پیش بینی مداخلات پیشگیرانه و درمانی ضرورت دارد. بعد از زلزله بم متواری شدن تعدادی زندانی تاثیر زیاد در افزایش شرارت و ناامنی در این منطقه داشته است. به گفته فرمانده وقت نیروی انتظامی بم تعدادی از این تعداد را سارقان مسلح تشکیل می دادند به گزارش خبرگزاری ایرنا مطابق یک امار غیر رسمی نیز میزان بازداشتی های نیروی انتظامی پس از زلزله رشد چشم گیری داشته است. در مصاحبه ای که به عمل آمد، مشکلات امنیتی مردم این منطقه را با شرایط حاد تری روبرو ساخته است؛ در مدتی که مردم هنوز در چادر زندگی می کردند اگر چادری در شهر برای چند دقیقه خالی می ماند به دلیل نبود حصار در اطراف خانه ها توسط سارقان غارت می شد همچنین در زلزله آبدانان در استان ایلام ماموران انتظامی موفق به شناسایی دو سارق شدند که با پوشیدن لباس امداد گران جمعیت هلال احمر از زلزله زدگان این شهرستان کلاهبرداری و سرقت می کردند.

۲.۳. ناسازگاری محلات شهرهای مهم با شرایط بحران و ایجاد ازدحام و ناامنی و در نتیجه افزایش جرائم (مطالعه

موردی: شهر تبریز)

شهر تبریز یکی از شهرهای بزرگ و مهم ایران است که در جایگاه پهنه با خطر بسیار بالا قرار دارد (محمدزاده، ۲۰۰۶) یکی از عمده دلایل معرفی تبریز به عنوان یکی از خطرناک ترین شهرهای ایران از نظر خطر زلزله، مجاورت این شهر با گسل تبریز است. مطالعات انجام شده نشان دهنده پتانسیل بالای لرزه خیزی و آسیب پذیری می باشد. با توجه به اسکان بیش از ۴۰۰ هزار نفر در مناطق حاشیه نشین و بافت های فرسوده شهری، احتمال وقوع یک فاجعه انسانی در شهر تبریز به عنوان یکی از قطب های صنعتی و فرهنگی کشور قابل پیش بینی است. نتایج این پژوهش از یک سو بیانگر کمبود فضاهای مناسب برای اسکان موقت زلزله زدگان و از سوی دیگر، پراکنش غیرمنطقی و غیراصولی آنهاست. مساحت فضاهای کاملاً سازگار و مناسب ۷ هکتار، اراضی با سازگاری متوسط ۱۷۰ هکتار و اراضی با سازگاری نامناسب ۱۳۳۹ هکتار است که این میزان جوابگوی جمعیت ۱۶۹۵۰۹۴ نفری شهر تبریز نخواهد بود. از طرفی فضاهای موجود نیز از نظر مساحت و ابعاد در وضعیت مناسبی قرار ندارند و میانگین مساحت آنها ۲ هکتار است که برای قرار دادن تجهیزات جانبی پایگاه های اسکان کافی نیست. (ابوالفضل قنبری و همکاران، ۱۳۹۲: ۶۷)

۳,۳. شبکه دسترسی به معابر و محدود شدن راه ها و دسترسی به فضای باز و در نتیجه ایجاد ازدحام (مطالعه موردی: شهر گرگان)

پژوهش حاضر به منظور بررسی چگونگی دسترسی مکانی شهروندان شهر گرگان به فضاهای باز شهری در مقطع زمانی پس از زلزله انجام شد. مهم ترین نتیجه این پژوهش نشان می‌دهد مشکلاتی اساسی در زمینه دسترسی شهروندان به فضاهای باز شهری وجود دارد؛ به طوری که حتی در سهل گیرانه ترین سناریو و به فرض انسداد نداشتن راه، بیش از ۵۰ درصد جمعیت شهر قابلیت دسترسی به فضاهای باز شهری را ندارند. این موضوع حکایت از به هم فشردگی و درهم تنیدگی بافت شهر دارد. پژوهش حاضر با هدف ارزیابی نحوه دسترسی به فضاهای باز شهری در مقطع زمانی پس از زلزله در شهر گرگان صورت گرفت. این شهر به دلیل عبور گسل اصلی البرز با طولی معادل ۶۰۰ کیلومتر از قسمت جنوبی شهر، مساحت قابل توجه بافت های تاریخی و فرسوده، بافت و جنس نرم خاک، شیب بالای زمین در قسمت هایی از شهر، افزایش جمعیت و به تبع آن افزایش ناخواسته تراکم و تعداد طبقات، ترافیک سنگین در برخی محورها، به ویژه در محور تجاری شهر در ساعاتی از شبانه روز، کنتراست بالای ارتفاعی میان بالاترین و پایین ترین نقاط شهر (۷۰۰ متر) و ... همواره در معرض خطر زلزله قرار دارد. زلزله سال ۱۳۲۳ که در آن ۳۰ درصد از ساختمان های شهر آسیب دیدند موید این مطلب است (مرکز تحقیقات ساختمان و مسکن، ۱۳۸۵). یکی از دلایل اصلی آسیب دیدگی و گستردگی ابعاد زلزله، امداد رسانی نکردن ناشی از نقصان شبکه معابر است (مختارزاده و همکاران، ۱۳۸۹: ۵۹). شبکه معابر یکی از عناصر اصلی کالبد شهر است که نقشی کلیدی در زمان وقوع زلزله و پس از آن دارد (عزیزی و همافر، ۱۳۹۱: ۵-۶). در این مقطع، عملکرد و کارایی شبکه های ارتباطی به دلیل فرو ریختن ساختمان های اطراف شبکه و احتمال بسته شدن مسیرها به شدت کاهش می یابد (Yung et al., 2007). عملکرد و نقش فضاهای باز شهری، همچنین نحوه عملکرد و واکنش بافت های شهری در برابر زلزله، در صورتی با اهداف مدیریت بحران همسو می شود که در شبکه ارتباطی شهر نیز امکان دسترسی مطلوب و بهینه به آن مکان ها یافت شود (Central U.S Earthquake Consortium, 2000:6) در واقع مسیرهای حمل و نقل و شبکه ارتباطی درون شهری باید به گونه ای طراحی شوند که در زمان وقوع بحران، کمترین حادثه را ببینند (شیعه و همکاران، ۱۳۸۹: ۳۶).

۳,۴. الزامات ایمن سازی ساختمان ها در برابر زلزله (مطالعه موردی: زلزله بوئین زهرا)

در سال ۱۳۴۱ زلزله ای در بوئین زهرا رخ داد (گسل ایپک) یکی از علل تخریب در زلزله آسیب پذیری بناها به دلیل نوع ساخت و ساز، بافت سنتی و نشست و گلی بودن بناها بوده است. اگر در بافت سازهای منطقه کمی از اصول ساخت و ساز پیروی می شد و یا حداقل از مصالح مناسب استفاده می گردید، بی شک آمار تلفات جانی و خسارات ساختمانی در حد قابل ملاحظه ای کاهش می یافت. پس از وقوع این زلزله ضرورت تدوین آیین نامه ایمنی ساختمان ها در برابر زلزله مورد توجه مسئولان قرار گرفت و بعدها اولین آیین نامه در ارتباط با طرح و اجرای ساختمان های مقاوم در برابر زلزله با نام «آیین نامه ایمنی ساختمان ها در برابر زلزله» تدوین گردید. بعد از تدوین آیین نامه مورد نیاز جهت پیشگیری از خسارات ناشی از ساخت و سازهای نامناسب و غیر استاندارد و پس از گذشت ۶۰ سال اکنون به چه میزان میتوان به اجرایی شدن آیین نامه مذکور و ایمن سازی ساختمان ها روستایی اشاره و تکیه کرد. (کامبد امینی حسینی و همکاران، ۱۳۹۱: ۴۰-۴۱)

۳,۵. سرقت (اموال و حتی آدم ربایی)، نزاع و قتل و گسترش خشونت و ناامنی

خشونت یکی از بارز ترین ویژگی های افرادی است که دچار بحران های شدید شده اند؛ از نظر اجتماعی، پس از زلزله، آثار خشونت در جامعه مانند قتل، مشاجره و نزاع، با به دلایلی مانند محرومیت های بیش از حد اقتصادی و فقر، مصرف افراطی مشروبات الکلی و دفاع از حیثیت و ناموس، بیشتر میشود. به گزارش خبرگزاری فارس از ابتدای سال ۸۳ تا اواسط مرداد ماه،

۲۵ فقره قتل در بم رخ داده که این امر موجب نگرانی شدید مردم بم شده بود. معاون اجتماعی و ارشاد فرماندهی اجتماعی استان کرمان این قتل ها به دلیل خرید و فروش مواد مخدر و سرقت های مسلحانه است. (امیر سلطانی نژاد و همکاران، ۱۳۹۴: ۹۲)

۴. مصادیق اعمال مجرمانه در مناطق زلزله زده

مصادیق اعمال مجرمانه در مناطق زلزله زده به طور خاص در قوانین و مقررات کیفری نیامده است. تنها ماده ۶۵۸ قانون مجازات اسلامی (تعزیرات)، سرقت از مناطق زلزله زده را از اقسام سرقت مقرر محسوب داشته (۱۱، ص ۵۸) و برای آن تشدید کیفر پیش بینی کرده است. این ماده مقرر می دارد: «هرگاه سرقت در مناطق سیل یا زلزله زده یا جنگی یا آتش سوزی یا در محل تصادف رانندگی صورت پذیرد و حائز شرایط حد نباشد، مرتکب به مجازات حبس از یک تا پنج سال و تا ۷۴ ضربه شلاق محکوم خواهد شد». بدیهی است که اگر این سرقت مقرون به آزار و اذیت باشد، فعل مرتکب مشمول ماده ۶۵۲ قانون تعزیرات خواهد بود که مجازات شدیدتری را برای بزهکار تعیین می کند و مقرر می دارد: «هرگاه سرقت مقرون به آزار باشد و یا سارق مسلح باشد به حبس از سه ماه تا ده سال و شلاق تا ۷۴ ضربه محکوم می شود و اگر جرحی نیز واقع شده باشد علاوه بر مجازات جرح به حداکثر مجازات مذکور در این ماده محکوم می گردد».

۵. علل ارتکاب و افزایش بزهکاری در فضای زلزله

وقوع زلزله -بسته به نوع و حجم خسارات مالی و جانی وارد آمده- شرایط و فضای خاصی را به وجود می آورد که حسب مورد ارتکاب بزهکاری را ممکن یا تسهیل می کند از سوی دیگر، همواره افرادی هستند که کم و بیش از شرایط ناشی از زلزله برای رسیدن به مقاصد قبلی یا آنی خود سوء استفاده می کنند. به علاوه، رویداد زلزله مخرب، جامعه را به طور موقت وارد فضای جدیدی می کند که نیازها، مقتضیات، کنترل ها و مدیریت متفاوتی را نسبت به شرایط عادی می طلبد. بنابراین علل ارتکاب و یا افزایش بزهکاری در زلزله را می توان زیر دو عنوان جداگانه بررسی کرد. (مصطفی السان، ۱۳۹۹: ۳)

۱.۵. علل فضایی ارتکاب/افزایش بزهکاری در زلزله

نمی توان انکار کرد که ارتکاب جرم به تلاقی و تقارن واقعی یعنی جمع مرتکب با انگیزه و یک هدف مناسب و سهل الوصول در یک زمان و مکان معین بدون وجود مانع موثر و شرایط خاص سیاسی، اجتماعی و اقتصادی نیاز دارد. (علی صفاری، ۱۳۸۱: ۳۴-۳۵) حادثه فراگیری چون زلزله چنین فضایی را در مورد بسیاری از جرایم که در حالت عادی وقوع آنها برای بزهکار دشوار یا پرهزینه است، ایجاد می کند. فضایی که بلافاصله پس از رویداد زلزله به وجود می آید و بسته به عوامل مختلف، مدتی کوتاه یا طولانی استمرار می یابد، زمینه ساز جرایم و ناهنجاری های مختلفی است. بی برنامهگی یا نقص برنامه های موجود یا اساساً اولویت مسائل دیگر یا ناهماهنگی در کنترل دولتی نسبت به وضعیت پس از حادثه یکی از علل فضایی است. نداشتن آمادگی قبلی نهادهای ذی ربط، سبب می شود که آنها در مواجهه با وضعیت جدید که آثار ناخواسته خود را در پی دارد، با نوعی آشوب در مدیریت، عملکردهای خودسرانه و برداشت های شخصی مواجه شوند. این مشکل، وقتی حادثه می شود که نهادهای کنترل بزهکاری مجبور باشند امور مهم تری همچون نجات آسیب دیدگان را برعهده بگیرند. در واقع، یکی از علل اصلی ارتکاب جرم آن است که عوامل امداد و نجات تصور نمی کنند عده ای به جای اندیشه های اخلاقی و بشری همچون نجات هموعان، به فکر استفاده از شرایط بحرانی برای منافع سوء و شخصی خود باشند. (مصطفی السان، ۱۳۸۶: ۲۴) وقتی

زلزله فراگیر، از جهت دیگر نیز یک «فرصت بزهکاری» است. نیازهای جدید و ناشناخته ای به نیازهای عادی مردم افزوده می شود و در نتیجه ممکن است شخصی برای غذا یا سرپناه مرتکب هر جرمی بشود. وقتی رقابت برای زنده ماندن باشد، به ویژه در شهرها و روستاهای ناهمگون - به لحاظ اجتماعی و فرهنگی - ارزش ها و اخلاق به یکباره رنگ می بازند و برخی، منافع شخصی و آنی خود را در لوا یا تحت تاثیر حادثه مصیبت بار جست و جو می کنند. بالاخره اینکه، فشای جدید ساخت مکانی پیشین را برهم می زند. مخفیگاه های جدید ایجاد می شود، جرم منازل و اماکن برهم می خورد، بسیاری از حرزها خودبخود شکسته می شود و در نتیجه فرصت های طلایی برای فرصت طلبان فراهم می آید. این فرصت ها فقط در مرکز حادثه نیست، در اطراف محل وقوع آن نیز زمینه هایی برای ارتکاب جرم به وجود می آید. آذوقه، لباس، چادر و ... که در حال حمل به محل زلزله زده است. اگر به خوبی مدیریت و حراست نشود، موضوع خوبی برای سرقت و خیانت است و متصدیان پخش یا اهالی مناطق اطراف میتوانند از این فرصت استفاده کنند. فضای زلزله با توجه به اولویت بندی نیازها و اقدام ها بر مبنای نجات جان و کمک به مصدومان، دفن مردگان و سپس صیانت از اموال ارزشمند دولتی و مردمی، محیط خوبی برای ارتکاب جرایمی است که پیشگیری از آنها در اولویت قرار ندارد یا اساساً مطالعه ای برای شناخت احتمال وقوع آنها پیش از زلزله یا در ساعات اولیه وقوع آن انجام نگرفته است. ادعای مالکیت در مناطق زلزله زده، تخریب آثار باستانی در جست و جوی اشیای عتیقه، سرقت ابزارهای امداد و نجات یا استفاده بیش از حد نیاز از آنها یا استفاده برای اهدافی غیر از امداد و نجات، از جمله این جرایم و تخلفات هستند.

۲.۵ - علل اجتماعی ارتکاب / افزایش بزهکاری در زلزله

وقوع زلزله، پدیدآورنده «فرصت» است. علل اجتماعی ارتکاب و افزایش جرایم در شرایط زلزله، به این موضوع توجه دارد که زلزله، بسته به نوع، شدت و میزان آثار زیانبار، اغلب موجب یک بحران روانی - اجتماعی است. عامل مهم اجتماعی دیگر که سبب افزایش ارتکاب جرم در میان زلزله زدگان می شود، به طور مستقیم با میزان توجه به ایشان، وضعیت معیشتی، طول مدت زمان بازگشت به حالت عادی و به اصطلاح روند ساخت مند شدن مجدد زندگی اجتماعی مرتبط است. به عنوان نکته طبیعی، اگر امداد رسانی و رفع نیازهای اولیه زلزله زدگان به صورت امری نامنظم یا دلخواه پیگیری شود، آنها خود را در وضعیتی شبیه گدایان احساس خواهند کرد. افرادی که تا چند ساعت یا چند روز پیش - قبل از حادثه - زندگی شرافتمندانه ای داشته اند، اکنون باید منتظر اعانه و ترحم دیگران باشند. این وضعیت که بیشتر جنبه فکری و روانی دارد، به راحتی می تواند به ویژه مرد خانواده یا فرزندان ذکور بزرگ تر را به خشونت و درگیری با غریبه هایی که برای امداد یا کنترل اوضاع آمده اند، تحریک کند. به ویژه اگر مردم با اعلام شرایط اضطراری در یک مکان دولتی مانند مدرسه یا پناهگاه، پناه گرفته باشند و آن مکان، علی رغم اینکه باید مستحکم می بود، بر سر آنها خراب شود، مباحثی همچون خیانت به کشور و بی توجهی به زندگی شهروندان در میان مصیبت دیدگان رد و بدل خواهد شد. از این رو، امدادگری نامنظم، تعلل یا ناتوانی در بازگرداندن شرایط به حالت عادی، بی توجهی به مصدومان یا تبعیض در ارائه خدمات، نتایجی همچون نارضایتی، گرسنگی، بی خانمانی وحشت و اضطراب و جرایمی مانند ضرب و جرح، سرقت، فحاشی، توهین و ناهنجاری های روانی متعددی را در شرایط فعلی یا در آینده در پی خواهد داشت.

۳.۵. وضعیت کمی و کیفی جرایم در فضای زلزله

در یک نگاه کلی، جرایم مرتبط با فضای زلزله را میتوان به جرایم و خشونت های ناشی از اصل حادثه یعنی جرایم زلزله زدگان و جرایم فرصت طلبان تقسیم کرد. هر دودسته در شرایط و اوضاع واحوال کاملاً خاص روی میدهند و به همین دلیل عمق فاجعه، موقعیت جغرافیایی منطقه وقوع و حتی فصل رویداد آن و زمان و نحوه برطرف کردن شرایط بحرانی به وجود آمده، در میزان و کیفیت ارتکاب آنها به شدت موثر است. تنوع و تفاوت جرایم و ناهنجاری های زلزله زدگان از یک سو و فرصت طلبان از سوی دیگر، بررسی جداگانه این دو را ضروری می سازد.

۶. جرایم زلزله زدگان

ناهنجاری هایی که در میان افراد زلزله زده دیده می شود، تنها در پاره ای از موارد، چهره مجرمانه دارد واکثراً به صورت اختلال روانی و مسایل شخصی و شخصیتی بروز می کند. دچار شدن به انواع بیماری های روانی از جمله اضطراب، انزواگرایی، پوچی و احساس گناه یا اعتیاد به مواد مخدر- خصوصاً در حالتی که در منطقه، اعتیاد به مواد مخدر شایع بوده و / یا مواد مذکور در دسترس باشد (۲۰، ۱۵، ۱۴ و نیز رجوع کنید: ۱۶، ۱۵) از این اختلال ها است که پیشگیری نکردن سریع از آنها، در پاره ای از موارد می تواند به جرم یا خودکشی بینجامد. اما بیشتر جرایم زلزله زدگان، از یک قاعده طبیعی به نام «علاقه اجتماع به ساخت مند شدن مجدد پس از فروپاشی» ناشی می شود. علاقه به تجدید حیات، به عنوان یک میل طبیعی و فطری اقتضا دارد که نیازهای فوری و اضطراری زلزله زدگان تا حد متعارف و بدون هیچ گونه تبعیضی فراهم شود. این نیازها، حداقل های استمرار حیات، مانند آب، غذا، پوشاک برای نمردن از سرما و وسایل ابتدایی پخت را شامل می شود و تامین نکردن آنها در بیشتر موارد، برای شخص چاره ای جز اقدام به دزدیدن یا به زور گرفتن آنها باقی نخواهد گذاشت. تفاوت اجتماعات انسانی با موجودات دیگر و نیز تفاوت ساختارهای اجتماعی امروزی با گذشته، باید در فرایند ساخت مند شدن مجدد مورد توجه قرار گیرد. در شرایط زلزله، مدارس، دانشگاه ها، محیط های سرگرمی و ورزش برای مدت نسبتاً طولانی تعطیل می شوند و به همین دلیل زمینۀ بیکاری توأم با چالش ذهنی و روانی عده زیادی از جوانان و نوجوانان فراهم می آید. این وضعیت می تواند زمینۀ جرایمی همچون منازعه، اعتیاد یا خشونت را فراهم کند. عامل دیگر برای جرایم زلزله زدگان، که البته تعداد اندکی از ایشان را تهدید می کند، پوچ گرایی و گرایش به خودکشی است. در واقع، وقتی شخص به دلیل مرگ همه یا بسیاری از اعضای خانواده اش، چیزی برای از دست دادن نداشته باشد و تمهیدات روانی و مددکاری اجتماعی فوری اندیشیده نشود، تمایل به خودکشی در شرایط فعلی یا ارتکاب جرایم ناشی از پریشانی روانی در آینده مانند خودآزاری، کودک آزاری، اعتیاد و حتی تشکیل گروه های سازمان یافته قاچاق و راهزنی، چنین اشخاصی را تهدید خواهد کرد.

۷. جرایم فرصت طلبان

اگر زلزله زدگان با هدف رفع نیازهای فوری یا در نتیجه فشار روانی ناشی از تبعات حادثه طبیعی مرتکب جرم می شوند، فرصت طلبان با قصد نهایت سوء استفاده از شرایطی که به طور موقت و برای مدت نامعلومی به وجود آمده، وارد عمل می شوند، هیچ واژه یا توجهی به آثار مخرب اعمال خود ندارند و گاه مرتکب جرایمی می شوند که در نوع خود منحصر به فرد است و موجب تشدید بحران موجود می شود. تجربه زلزله های به شدت مخرب، مبین جرایم و تخلفاتی از سوی فرصت طلبان است. این افراد ممکن است بومی اطراف محل حادثه یا از امدادگران و مسئولانی باشند که انتظار نمی رود مرتکب تخلف و

بزهکاری شوند. هرچه زلزله شدیدتر و قلمرو جغرافیایی آن وسیع تر باشد، فرصت های بیشتری ایجاد می شود و در نتیجه فرصت طلبان بیشتری به منطقه زلزله زده یا اطراف آن جذب می شوند. برای مطالعه این دسته از جرایم، فضا و منطقه زلزله، بهترین مکان برای مطالعه میدانی و ملموس است. ممانعت از ورود آذوقه به منطقه زلزله زده و تغییر مسیر آذوقه و اقلام ضروری به روستاها و شهرهای اطراف مرکز بحران یا حتی خیلی دوردست تر، راهزنی و چپاول کمک های مردمی، تجاوز به افراد بی دفاع، انتقال بدون مجوز و بی حساب و کتاب مصدومان یا مردگان به محل های دیگر، سرقت اموال با ارزش مصدومان و کشته شدگان، نابود کردن اسناد و سوابق دولتی و صنفی، تخریب آثار باستانی در جستجوی عتیقه، جعل اسناد یا ادعای مالکیت در مناطق مصیبت زده به منظور دریافت کمک های مردمی و تسهیلات دولتی، فروش اجناس و اقلام مساعدتی، سرقت وسایل و ابزارهای امداد و نجات متعلق به امدادگران ایرانی و خارجی، حمله به انبارهای سلاح و مناطق حساس و ... از جمله این جرایم و تخلفات به شمار می آیند. چنانکه گفته شد فرصت طلبان از شرایط و اوضاع و احوال به وجود آمده «سوء استفاده» می کنند و سبب اخلاص در امدادونجات، تخریب وجهه ایرانی در میان خارجیان (در مواردی همون سرقت سگهای زنده یاب یا اقدامات

خودسرانه و بدون حساب و کتاب در مناطق فاجعه دیده)، تلف کردن وقت مسئولان امداد و نجات (از طریق ضروری ساختن اختصاص نیرو برای پیشگیری از جرایم و تخلفات ایشان)، تشدید بحران اجتماعی (با سکونت غیرقانونی در مناطق آسیب دیده و استفاده از کمک ها و تسهیلاتی که برای زلزله زدگان واقعی تدارک دیده شده)، اخلاص در امنیت کشور (به دلیل راهزنی یا سرقت از بانک ها و مراکز مالی) و بدبین کردن مردم نیکوکار به دولت و نهادهای دولتی (در مواردی همچون سرقت کمک های مردمی - اعم از شهروندان داخلی یا خارجی - از سوی مسئولان یا دست اندرکاران توزیع و فروش آن در فرسخ ها دورتر) میشوند. البته فرصت طلبان، همیشه افرادی نیستند که بیرون از صحنه حادثه قرار داشته باشند و سپس وارد صحنه شوند یا از شرایط به وجود آمده سوء استفاده کنند. افراد غیربومی یا غیر ایرانی که در چادرها و آلونک های محل زلزله یا اطراف آن سکونت دارند و در اثر زلزله، متحمل خسارت جانی نشده اند یا به این خسارت ها اهمیتی نمی دهند، به دلیل تعلق خاطر نداشتن به زلزله زدگان واقعه، بهترین مظنون ها برای جرایمی همچون سرقت و تجاوز به عنف به شمار می آیند. از این رو، در برنامه ریزی های کلان شهرنشینی و پیشگیری از جرم در زلزله، باید راهکارهای پایداری برای مشکل حاشیه نشینی و سکونتگاه های غیرقانونی اندیشیده شود.

۸. پلیس پیشگیری

نخستین پرسش آن است که آیا در شرایط بحرانی ناشی از زلزله، پلیس پیشگیری مفهوم و وجود خارجی دارد؟ پاسخ این گونه خلاصه می شود که اگر پیش از حادثه، نظام جامعی برای پیشگیری از جرم طراحی شده باشد، پلیس رکن اصلی و مدیر اجرایی پیشگیری از جرم خواهد بود. در شرایط عادی، پلیس به حکم وظیفه خود، امر پیشگیری از ارتکاب جرایم، دستگیری مجرمان، جلوگیری از امحای آثار جرم و حمایت های مقدماتی از بزه دیدگان را بر عهده دارد. به عبارتی، پلیس سازمان امنیتی - انتظامی است که در همه کشورها از جمله وظیفه پیشگیری از جرایم را برعهده دارد و اولین نماینده عدالت کیفری است که با شهروندان در ارتباط است. استقرار پلیس در فضای جغرافیایی معین یا گشت های پلیس در مکان ها و محله های معین در چارچوب پیشگیری وضعی قرار می گیرند، زیرا بدین ترتیب وضعیت و اوضاع و احوال ماقبل و مشرف به بزهکاری به ضرر

تغییر می کند و لا اقل مجرم را از ارتکاب جرم در آن محدوده یا نسبت به آن آماج معین منصرف می کند» در شرایط اضطراری، پلیس محل حادثه، در صورتی که خود آسیب جدی ندیده باشد، با توجه به جو حاکم بر منطقه، عملاً عهده دار وظایف مهم تری همچون نجات بازماندگان می شود. به عبارت دیگر، در شرایط بحرانی، جو حاکم مانع از آن است که پلیس به جای همکاری با نیروهای مردمی و امدادگران به دنبال بزهکاران یا زندانیان فراری باشد. البته درجرائم مشهود، یعنی جرایمی که در مرکز اصلی حادثه و در مقابل دیدگان پلیس روی میدهد، آنها به حکم وظیفه واکنش نشان داده و تکلیف قانونی خود را انجام می دهند. دسته بندی دقیق جرایم و تخلفات، پیش از بروز زلزله، به تفکیک مکان و قدرت زلزله، این امکان را فراهم می سازد که پلیس پیشگیری، پس از اقدامات اولیه برای امداد و نجات، وظایف اصلی خود را از سر گیرد یا در کنار وظایف ناشی از شرایط اضطراری و با کمک نیروهای مردمی، جلوگیری از جرایم و تخلفات را نیز پیگیری کند.

۱.۸. طراحی نظام پیشگیری از جرم در زلزله

پیشگیری از جرم در منطقه زلزله زده مفهومی جدا از مدیریت جامع بحران به وجود آمده در آن منطقه ندارد. به عبارت بهتر، در طرح کلی که برای کنترل و مدیریت بحران ناشی از زلزله اندیشیده می شود، طرح پیشگیری از جرم، جزئی کوچک از نظام مدیریت بحران به شمار خواهد رفت.

۲.۸. پیشگیری وضعی از جرم پیش از وقوع زلزله

هدف از پیشگیری وضعی عبارت از اتخاذ تدابیری است که بهای عمل مجرمانه را بیش از سود حاصل از آن می سازد. بنابراین پیشگیری وضعی عبارت از مجموعه اقداماتی است که کوشش مجرم را برای فعل مجرمانه افزایش می دهد یا انجام جرم را پرخطر می سازد یا دستاوردهای مورد انتظار از جرم مقصود را کاهش می دهد. (۲۲، ص ۶۱۳؛ ۱۷، ص ۱۹۸) در برنامه های پیشگیری وضعی، ابتدا موقعیت های دارای خطر بزهکاری و آماج های بالقوه شناسایی می شوند. پس از آن با اتخاذ فنونی سعی می شود تا از به فعلیت درآمدن این وضعیت بالقوه جلوگیری شود. (شهرام ابراهیمی، ۱۳۸۸: ۴۲) هدف این است که بهای عمل مجرمانه بیش از سود حاصل از آن شود تا بر اساس اصل حسابگری، افزایش هزینه ها و کاهش سودها، از جذابیت رفتارهای کیفی بکاهد و فرد را از ارتکاب جرم منصرف کند. پیشگیری وضعی، بر موقعیت، وضعیت و فرصت تکیه دارد و از طریق حذف موقعیت های دارای خطر جرم، از آن جلوگیری می کند. به این منظور، از طریق اقدامات غیرکیفری در شرایط محیطی (موقعیت) و فردی (افراد مستعد بزه دیدگی)، دخالت می کند و با اصلاح و تغییر آن، فرصت ارتکاب جرم را از مجرم می گیرد و بر تصمیم ارتکاب جرم تاثیر می گذارد. (سکینه خانعلی پور، ۱۳۹۰: ۱۲) بررسی نشان می دهد که تقریباً همه تدابیر و راهکارهای مرتبط با پیشگیری وضعی برای حالت و شرایط عادی اندیشیده شده است. در واقع، در کشورهای مختلف، در برنامه های توسعه توجه کمتری به شرایط اضطراری و بحران ها می شود. اغلب مرسوم است که برنامه ریزان توسعه و بحران جدا از هم کار کنند و همین امر سبب می شود که ناهماهنگی هایی در امر برنامه ریزی توسعه و بحران ایجاد شود. در هر مورد مسئله ایمنی فیزیکی در اغلب طرح ها، این واقعیت وجود دارد که اشخاصی که طراح هستند، از جرایم و نحوه وقوع آنها آگاهی ندارند. بزهکاران اصولاً - جز در شرایط اضطراری - در انتخاب مکان جرم، شخص هدف (بزه دیده در جرایم علیه اشخاص، (مال هدف (در جرای علیه مالکیت) و زمان جرم، همه دقت خویش را به کار می گیرند. در واقع با توجه به تحلیل هزینه - فایده که بزهکاران منطقی نیز عقلاً بدان پایبندند، ارتکاب جرم شروع می شود. زلزله فراگیر، چون فضاها را تغییر می دهد و عوامل کنترل را نابود یا دچار سردرگمی اولیه می کند، هزینه ارتکاب جرایم خاص را در مقایسه با فایده ناشی از ارتکاب آنها کاهش می دهد. بررسی توصیفی که از پیشگیری وضعی به عمل آمده و نیز پژوهش هایی که در بیان چالش ها و انتقادات

وارد بر این نوع از پیشگیری نوشته شده بیانگر آن است که نه در طراحی و اجرای این نوع از پیشگیری و نه در نقد این شیوه، به حالت های فوق العاده و درعین حال فراگیری (مانند زلزله) که موجب افزایش بزهکاری می شوند با این احتمال جدی وجود دارد که سبب رشد جرم شوند، توجهی نشده است. شاید به این دلیل که زلزله جنبه کاملاً تصادفی و دور انتظار دارد و اصل بر وقوع نیافتن آن است. همچنین هزینه های پیشگیری از جرم قبل از بروز حادثه به قدری زیاد یا تا حدی بیهوده (غیراقتصادی) به نظر می رسد که متولیان امر به ندرت در این حوزه اقدام می کنند. یکی از بهترین راهکارها برای کاستن از جرم در شرایط حوادث فراگیری چون زلزله، توجه عملی به رویکرد پیشگیری محیطی - به طور خاص قبل از بروز زلزله - است. پیشگیری محیطی از جرم بیشتر توسط جامعه شناسان مطرح شد و سپس توجه حقوقدانان بدان جلب شد. «این تئوری بر آن است تا با مطالعه خصوصیات کالبدی محیط، ایمنی آن مکان به حداکثر برسد و کنترل بر رفتار مجرمان افزایش یابد» نیاز به توجه به پیشگیری محیطی پیش از بروز زلزله، در حالی است که «بسیاری از جرایم شهری در مناطقی روی میدهد که نظارت عمومی کم است یا انسان حضور فیزیکی ندارد». در واقع، طراحی محیطی برای پیشگیری از جرم برای حالت عادی (بدون خطر عمومی ناشی از حوادث فراگیر) انجام گرفته و اساساً این موضوع که فضاهای باز و ایمن به یکباره آماج جرم قرار گیرند و تهدید شوند، توجه و مطالعه متفاوتی را می طلبد که تاکنون انجام نگرفته است.

۹. پس لرزه ها و وظایف ما

در روزهای اولیه زلزله کمتر کسی میتواند درست بیندیشد و رفتاری مناسب از خود نشان دهد. وقتی به خود می آید که کشتگان را به خاک بسپارد و آسیب دیدگان را به محل امنی منتقل کند. در این زمان آسیب های روانی همراه با پس لرزه ها فرا می رسند. هر پس لرزه یادآور تمام ابعاد فاجعه است. مردان به یک تیک عصبی دچار شده و هورمونهای زنانه به هم می ریزد. پس لرزه ها چنان فشار عصبی شدیدی وارد می کنند که اقدام به خودکشی خصوصاً در جوانان اوج می گیرد. این عارضه محدود به مناطق نزدیک به مرکز زلزله نیست.

الف- روز پنجم زلزله آوج پس لرزه شبانه ۵/۸ ریشتری ساکنان مناطق زرین آباد، رزن و جنوب استان زنجان را به چادرها می کشاند. به علت کمبود چادر در مناطق یاد شده خانواده های پرجمعیت در یک چادر اسکان گرفته و در نتیجه تقاضای دریافت چادر افزایش می یابد. جواب منفی مسئولان نگرانی ها را افزایش داده و چند مورد اقدام به خودکشی دیده شد.

ب- در روستای منصوره که ۱۰۰ درصد تخریب شده بعد از پس لرزه یاد شده، هجوم برای دریافت داروهای آرام بخش چنان شدت گرفت که موجودی دارو نقصان پذیرفت و بسیاری از بزرگسالان برای آرامش به تریاک پناه بردند و سه مورد اقدام به خودکشی در بین جوانان ۱۴ تا ۲۸ ساله مشاهده شد.

ج- در روستای کردوجین بعد از پس لرزه روستائیان به بهانه واهی با هم درگیر شده و نیروهای انتظامی ناظر عاجز از فرو نشاندن درگیری تقاضای نیروی کمک می کنند. (علی صداقتی خیاط: ۱۲۱)

نتیجه گیری

بی نظمی ناشی از وقوع زلزله، شرایط خاصی را برای ارتکاب جرم فراهم می سازد. (جرایم بی نظمی) اغلب توسط اشخاصی ارتکاب می یابد که عامل بی نظمی نیستند، اما از فرصت های به وجود آمده برای رسیدن به اهدافی که تنها در آن شرایط قابل حصول است، بهره می گیرند یا تحت تاثیر زلزله، در وضعیتی قرار می گیرند که سبب تسهیل ارتکاب جرم و ناهنجاری توسط آنان می شود. علل ارتکاب یا افزایش جرم در فضای زلزله بسیار متعدد و اغلب ناشی از شرایط اجتماعی و فرهنگی حاکم بر منطقه زلزله زده، پیش و پس از آن است، پیشگیری از جرم پس از زلزله، به همکاری و همیاری نهادهای مختلفی

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

۲۹۸۰-۷۷۸۶ISSN

بستگی دارد، در این میان نقش انکارناپذیر همکاری میان رشته ای خصوصاً علم جرم شناسی و کارشناسان این امر می تواند عامل پیشگیری کننده مهمی از آسیب های یاد شده باشد. بدون اتحاد در مدیریت، نظارت، تصمیم گیری و اجرا، پیشگیری از بیشتر جرایم در این فضا غیرممکن خواهد بود. به علاوه، فضای بحرانی ناشی از زلزله، موجب معرفی جرایم و بزهکاران ناشناخته و بی سابقه ای می شود که باید طرح جامعی را پیش از وقوع، برای این دسته از جرایم و بزهکاران اندیشید و تجربه های به دست آمده در فضای زلزله را برای پیشگیری از موارد مشابه در آینده به کار برد. بنابراین، برای پیشگیری از جرم، جنایت و خشونت در زمان وقوع زلزله، الزاماً باید اقدامات دقیقی پیش از وقوع حادثه انجام گیرد و راهبردهای لازم و قابل اجرا برای زمان زلزله پیش بینی می شود که هر دو موضوع نیازمند همکاری نهادهای مختلف، تحت مدیریت عالی مرجعی واحد است. بدیهی است که نبود مدیریت صحیح یا اتخاذ تصمیم هایی که در عمل قابل اجرا نیستند، بحران اجتماعی - سیاسی ناشی از حادثه را تشدید کرده و حتی در مواردی بحران را کنترل ناپذیر خواهد کرد.

منابع:

- ۱- ابراهیمی، شهرام، (۱۳۸۸)، «رویکردهای موسع و مضیق پیشگیری و آثار آن»، فصلنامه آموزه های حقوقی دانشگاه علوم اسلامی رضوی، ش ۱۲.
- ۲- السان، مصطفی، (۱۳۸۶)، «پیشگیری تعاملی از جرم (پیشگیری در فرایند زمانی بزهکاری)»، مجله مطالعات پیشگیری از جرم، سال دوم، ش ۵.
- ۳- ایرانی، بهبهانی، هما و شیخی، سبا (۱۳۹۳)، «پیشگیری محیطی از جرائم و آسیب های اجتماعی در پرک های شهری، مورد مطالعه: پارک لاله تهران»، فصلنامه علمی ترویجی پیشگیری از جرم، دوره نهم، ش ۳۳.
- ۴- بیران، پرویز (۱۳۸۲)، «جامعه شناسی مصائب جمعی و نقش آن در مدیریت بحران ناشی از حادثه»، فصلنامه رفاه اجتماعی، سال سوم، ش ۱۱.
- ۵- حسینی، سیدمحمد و اعتمادی، امیر (۱۳۹۴)، سرقت مقرون به آزار در نظام های کیفری ایران و انگلستان، مجله مطالعات حقوقی، دانشگاه شیراز، دوره ۷، ش ۳.
- ۶- خانعلی پور و اجارگاه، سکینه، (۱۳۹۰)، پیشگیری فنی از جرم؛ تهران: میزان.
- ۷- رحیمی موقر آفرین، فرهودیان علی، راد گودرزی رضا، گزارش مطالعه کیفی تغییرات تقاضا و عرضه مواد و خدمات مربوطه در بهم در طول سال اول پس از زلزله، مرکز ملی مطالعات اعتیاد دانشگاه علوم پزشکی تهران، تهران ۱۳۸۳
- ۸- راد گودرزی، رضا؛ رحیمی موقر، آفرین، فرهودیان، علی؛ و وزیریان، محسن (۱۳۸۵)، تغییرات عرضه مواد در بهم طی سال اول پس از زلزله، فصلنامه رفاه اجتماعی، دوره ۵، ش ۲۰.
- ۹- رسولی، غلامرضا (۱۳۹۲)، جرایم وقوع یافته در بحران زلزله بهم، پایان نامه کارشناسی ارشد حقوق جزا، دانشگاه آزاد واحد تهران مرکزی (به نقل از: <http://adlpub.com>)
- ۱۰- ساندر و آکلین و راس مک گری، جرم شناسی و جنگ: عبور از مرزها، چاپ اول، پاییز ۱۴۰۰، نشر میزان
- ۱۱- شیعه، اسماعیل، حبیبی، کیومرث و کمال اسماعیل، ۱۳۸۹، «بررسی آسیب پذیری شبکه های ارتباطی شهرها در مقابل زلزله با استفاده از IHWP . GIS ، باغ نظر، سال هفتم، شماره ۱۳، صص ۳۵-۴۸.
- ۱۲- صفاری، علی (۱۳۸۱)، «انتقادات وارده به پیشگیری وضعی از جرم»، مجله تحقیقات حقوقی، ش ۳۶-۳۵.
- ۱۳- کلانتری، محسن، حیدریان، مسعود، و محمودی، عاطفه (۱۳۸۹)، «ایمن سازی فضای کالبدی شهرها در برابر بزهکاری با استفاده از راهبردهای پیشگیری جرم با طراحی محیطی»، فصلنامه دانش انتظامی، ش ۱۲.
- ۱۴- گسن، رمون، (۱۳۷۹)، روابط میان پیشگیری وضعی و کنترل بزهکاری» ترجمه دکتر علی حسین نجفی ابرندآبادی، مجله تحقیقات حقوقی، دانشگاه شهید بهشتی، ش ۲۰-۱۹.
- ۱۵- گلدوزیان، ایرج، (۱۳۶۹)، حقوق جزای عمومی ایران، انتشارات دانشگاه تهران، تهران
- ۱۶- فرهودیان، علی؛ رحیمی موقر، آفرین، راد گودرزی، رضا؛ یونسیان، مسعود، و محمدی، محمدرضا (۱۳۸۵)، بررسی تغییرات مصرف مواد افیونی و مداخلات موجود در طول سال اول پس از زلزله در بهم، فصلنامه حکیم، دوره ۹، ش ۱.
- ۱۷- عزیزی، محمدمهدی و میلاد همافر، ۱۳۹۱، «آسیب شناسی لرزه ای معابر شهری، مطالعه موردی: محله کارمندان، کرج، نشریه هنرهای زیبا- معماری و شهرسازی، دوره هفدهم، شماره ۳، صص ۵-۱۵.
- ۱۸- مختارزاده، صفورا، سرگلزایی، شریفه و رسول بیدرام، ۱۳۸۹، ارزیابی روشمند آسیب پذیری معابر در برابر زلزله، کنفرانس ملی زلزله و آسیب پذیری اماکن و شریان های حیاتی.

۱۹- وروایی، اکبر؛ و نادری، علی (۱۳۹۵). «بررسی تاثیر تدابیر پیشگیری وضعی از جرایم در بحران های طبیعی»، تحقیقات حقوق خصوصی و کیفری، ش ۲۹.

۲۰- سایت تخصصی ایران سازه <http://www.iransaze.com>

۲۱- شیوع و تغییرات مصرف مواد در بازماندگان زلزله بم هشت ماه پس از زلزله، دکتر آفرین رحیمی موقر، دکتر علی فرهودیان، دکتر رضا رادگودرزی، دکتر ونداد شریفی، دکتر مسعود یونسین، دکتر محمدرضا محمدی، فصلنامه پایش، سال ششم، شماره سوم، تابستان ۱۳۸۶

۲۲- پیشگیری از جرم پس از رخداد زلزله، مصطفی السان، فصلنامه مدیریت مخاطرات محیطی (دانش مخاطرات سابق)، دوره هفت، شماره ۱، بهار ۱۳۹۹

۲۳- مکان یابی بهینه پایگاه های اسکان موقت زلزله زدگان با رویکرد فازی (مطالعه موردی: شهر تبریز)، ابوالفضل قنبری، محمدعلی سالکی ملکی، معصومه قاسمی، فصلنامه علمی - پژوهشی امداد و نجات، سال پنجم، ۱۳۹۲

۲۴- بررسی چالش های مدیریت بحران در زمین لرزه سال ۱۳۴۱ بوئین زهرا، کامبد امینی حسینی، محمد ساسانی، پژوهشنامه زلزله شناسی و مهندسی زلزله سال پانزدهم، تابستان ۱۳۹۱

۲۵- ارزیابی مکانی دسترسی به فضاهای باز شهری در مقطع زمانی پس از زلزله با استفاده از الگوریتم های بهینه سازی هاب و ژنتیک (مطالعه موردی: شهر گرگان)، محمدحسین سرایی، محمدرضا رضایی، پژوهش های جغرافیای برنامه ریزی شهری، دوره ۷، تابستان ۱۳۹۸

۲۶- پیامدهای روانی- اجتماعی زلزله، علی صداقتی خیاط، فصلنامه علمی - پژوهشی رفاه اجتماعی

۲۷- بررسی اعتیاد و سایر آسیب ها و انحرافات اجتماعی در حوادث و بلایای طبیعی، امیرسلطانی نژاد، محمدرضا انارکی، فصلنامه سلامت اجتماعی و اعتیاد، پاییز ۱۳۹۴

28-Ambraseys, N.N. (1963). The Buin-Zahra (Iran) earthquake of September, 1962 a fled report, Bulletin of the Seismological Society of America, 53(4), 705-740.

29- Central U.S Earthquake Consortium, 2000, Earthquake Valnerability of Transpotation System in the Central United States, Compiled by the central U.S Earthquake Consortium.

30- Mahmoudzadeh H., Assessment and Zoning Degree of Physical Fitness in Tabriz Using GIS, Geometrics 1385 Confernce, 2006, [in Persian]

31- Rahimi Movaghar A, Rad Goodarzi R, Sahimi Izadian E, Mohammadi MR, Hosseini M, Vazirian M. Impact of Bam Earthquake on substance use in the first two weeks: a rapid assessment. Journal of Urban Health 2005; 82: 370-77

32- Yung Lung L., Ming Chin Ho., Tsung Cheng H., and Cheng An T., 2007, Urban Disaster Prevention Shelter Vulnerability Evaluation Considering Road Network Characteristics, 2nd International Conference on Urban Disaster Reduction.